

TŐZSÉR ÁRPÁD

Érzékek csöcseléke

NAPLÓJEGYZETEK 1998-BÓL

1. KÜSZÖBÖN ÖNMAGAM SZÁMÁRA

Pozsony, 1998. január 1. – A rádióban Ján Sokol szlovák érsek beszél. De én valamiképpen nem őt, hanem a magyar irodalom nagy érsekét, Pázmány Pétert hallok: *Jó Uram, csínján beretválj és efféle dagályos és cafrangos szitkokkal ne mossad büdös szádat....* Valahogy így mennydörgött Pázmány 390 éve Alvinczy Péter ellen. S valószínűleg így mennydörögne most Sokol érsek ellen is, aki a tévében, újévi köszöntésképpen nem kevésbé *„dagályos és cafrangos szitkokkal mossa büdös száját”*. S horribile dictu annak a nagyszombati székesegyháznak a szószékéről, ahonnan *anno* Pázmány százából a magyar barokk irodalom lavinamondatai zuhogtak alá. Sokol érsek tkp. gyatra, kisstülű, „hejszlovák” politikus, aki most püspöki ornátusban lázít, uszít. A szlovák liberális ellenzék ellen, a magyarok ellen, Európa ellen. – De abban, amit a nyolcas számról mond, lehet valami. 1788(9), 1848, 1918, 1938, 1948, 1968, 1988(9) – csupa korszakos dátum, mondja. Milyen korszakos változást hoz vajon 1998? – teszi föl a kérdést. Remélem, Mecsiarnak és az egész ostoba kormányának a bukását hozza, válaszolok neki lélekben.

Alantas szónoklat hallgatásával és „magas” irodalom olvasásával kezdem az új esztendő: Honoré Gabriel Viktor Riquetti de Mirabeau *Zdvžená záclona čili Výchova Laurina* (csehül: A felhúzott függöny avagy Laurina nevel) című regénykéjében lapozgatok. Talán nem mindenki tudja, hogy ez a sok nevű rokokó író azonos Mirabeauval, a francia forradalom első szakaszának oroszlánsörényű és -hangú grófjával. Erotikus-obszcén regényfolyama (*Erotica biblion*) 1782-ben jelent meg, s része volt annak a mérhetetlen mennyiségű „felvilágosodott” irodalomnak, röpirat- és paszkvillus-áradatnak, amely abban az időben többek között a természetes észbe vetett hitet, a habzsoló hedonizmust, a szabad szerelmet népszerűsítette, s amely szabados-szabadszájú papíráradat végül is a forradalomba torkollt. Kétszáz évvel később (tíz évvel ezelőtt) nálunk mindez fordítva játszódott le: először lezajlott a „bársonyos forradalom”, aztán elkezdődött a „felvilágosodott” irodalom áradása. Tüzérségi előkészítés a hátszág területére akkor, amikor a hátszág már rég el volt foglalva. Az előttem fekvő cseh *Laurina* 1991-ben jelent meg: a címben szereplő hölgy levelekben (a kor divatos elbeszélő-formájában) s a mai „pornografomán” szerzőket is megszégyenítő fantáziával és szabadszájúsággal nevelgeti szabad szerelemre ifjabb barátnőjét, Eugénie-t, felvonultatva közben a későbbi erotikus-pornográf irodalomban állandó szereplőkké váló Lisette-ket, Rosette-eket, Isabelle-eket és Justine-eket.

Soha többet kamera elé! Az Újesztendő alkalmából meginterjúvolt a pozsonyi magyar tévé, s a képernyő tükrébe nézve elrettentem magamtól. Esküszöm, még hullafoltokat is láttam az arcomon, nyakamon, kezemen. A kamera könyörtelen, azokat a részleteket is mutatja, amelyeket az önreflexió általában nem érzékel: gondolkodunk, s a gondolat, ahogy Bacon mondta, mint a pók a pókhálóval, a saját anyagával van elfoglalva, mit neki a ritkás haj meg a hullafoltok. – De itt most ráadásul a gondolataim sem igen „jöttek át”. Azt próbáltam a riporternak elmagyarázni, hogy a szülőföld, a falu már csak egy a bennem felgyülemlt sok egyéb kultúra közül, hogy egy bizonyos életkorban a valóságos élmények és a gondolat önélményei (az olvasmányok, a tanulás útján szerzett ismeretek, az álmok) már összekeverednek: az olvasmányt valóságnak, a régi valóságunkat olvasmánynak érzékeljük, a kettő között már csak annyi számunkra a különbség, hogy az olvasmányainkból és álmainkból nem hozhatunk valóságos virágot, de az egykori valóságos élményeinkből visszamaradt egy-egy juhászbot, egy-egy furulya, amit aztán néha olyan hitetlenkedve nézünk, ahogy Coleridge nézte az álmából hozott valóságos virágszálat. Ezt akartam elmondani, de amit valójában mondtam, az katyvasz volt, az „érzékek csöcselékének” (Platon) makogása, a szervező cél rejtve maradt. Remélem, kevesen látták a műsort.

Január 4. Január 21-én megint Madách-évforduló, s én megint elvállaltam, hogy írok valamit a *Tragédiáról*. (Ezúttal a *Népszabadságnak*.) Nem kellett volna. Újraolvastam ifjúkorom e legmeghatározóbb olvasmányát, s most nem egyértelmű a tetszésem: látom a problematikusságát is a nagy műnek, a gyengéit, amelyeket korábban nem láttam. Megértettem például, hogy a franciák miért csináltak belőle bábjátékot: van az egészben valami gépies, valami komédiaszerű. Mintha valóban

az ördögnek vagy isten tudja, kinek a komédiája volna (emlékszünk: Erdélyi János nevezte a *Tragédiát* az „ördög komédiájának”): Madách figuráit valaki kötélén rángatja. Időnként immár én is Jean Effet karikatúráit, a komikus paradicsomi figurákat látom bennük.

Január 7. A feleségem falujának, Csallóközcsütörtöknek a fele Kállay. Kállay-lány Erzsébet is, a feleségem. Az apja két évtizede halott, tegnapelőtt volt elhunytának a huszadik évfordulója, a család misét mondott a tiszteletére. Utána összejött az egész Kállay-rokonság, afféle utóhalotti torra. A néhai nagyapa emléke abroncsként fogja össze a Kállayakat. Le a kalappal e kegyelet előtt, a temetőnek nagyobb megtartó ereje van, mint a hivatalos társadalomnak. – Valószínűleg a legrégebbi közösségek (család, törzs, falu, nemzet) is a halottisztelettel kezdtek szerveződni. A délszláv háborúk idején a falujukból elüldözött bosnyák családok állítólag vitték magukkal a halottaikat is. S nemcsak a frissen elhunytakat, az agyoverteket, a kivégzetteket, hanem a régebben eltemetetteket is. Az ilyen drámákat, tragédiákat hallva lehetetlen nem gondolni a régi görögökre. De ki gondol például a második világháború utáni németekre? Pozsonyból Csallóközcsütörtökbe menet egy volt német falun visz át az út. Hivatalos (szlovák) neve Most, németül Brücknek, magyarul Hidasnak hívták. A német őslakosságot 1946-ban a cseh és szlovák csendőrök, katonák úgy verték ki a faluból (ha nem verték őket már előbb agyon!), hogy nemcsak a halottaikat nem vihették, de még ételmet, egy darab kenyeret sem vihettek magukkal. Az északi megyékből helyükre telepített szlovák lakosság első ténykedése pedig az volt, hogy a temetőben kidöntögették és összetörték a német sírköveket. S gátlás nélkül beletemetkeztek a korábbi német sírokba. Jelezve, hogy szerintük Brück nemcsak hogy eltűnt, de nem is létezett soha. Az emlékét is eltüntették. S eredményesen. A mai Moston turistaként sem látni németet. Az innen elűzöttek még most, ötven év elteltével sem mernek hazajönni. Nem mernek vagy talán már nem is tudnak emlékezni. A közép-európai országokból való kiűzetésüknek, a 46-os, 47-es genocídiumuknak csak ilyen bátortalan, erőtlen irodalmi nyomai vannak: „szürke szív szürke haj / a kert lengyel tulajdonban / a sírok is – is / de mind szláv / Odera-Neisse vonal / a koporsók tartalmára nézvést teljesen mellékes” (Gottfried Benn). A koporsók tartalmára nézve ma már mindez valóban mellékes, de az élőkre nézve korántsem az.

Január 8. A „szervező cél” gondolata nem hagy nyugodni. Ki vagyok hát? Az a habogó őslény, akit a tévé mutatott minap, vagy netán az a mindenkori „cél”, amely az írásaimban (s így pl. ezekben a naplókban is) az őslényt (remélem) *homo sapiens*-szé szervezte? Olvasom a *Népszabadságban* Babarczi Eszter Petőfiről szóló írását. (Az irodalmi *Január* mindig Madách és Petőfi jegyében telik, lévén mindkét írónk januári és 1823-as születésű.) – Apropos: 1823! Ez önmagában is rendkívül érdekes. Madách és Petőfi egykorúságát az irodalmi tudatunk valószínűleg máig nem fogta föl: mintha teljesen különböző korokban éltek volna! Talán azért, mert a két életmű esztétikai és gondolati szcenériája olyan radikálisan különböző. – Tehát Babarczi. (Érdekes név, etimológiája régen foglalkoztat. Elképzelhető, hogy alapja, a „Babarc-hegy” nem a *bód* jelentésű ósláv *bobr*-ból, hanem a cseh *bra-*

bec-ből való, ami *hangyá*-t jelent: brabec > barabec > babarec > babarc > babarci.) – Szóval Babarczi Eszter tulajdonképpen nem Petőfiről ír, hanem arról az embertípusról, aki „*elszánt hittel és következetességgel, mindent feltéve egyetlen szerepre, alakította a maga figuráját*”. A divatozó szerepelméletet húzza rá tehát Petőfire, s közben meg sem fordul a fejében, hogy a költő esetleg semmit sem alakított, hanem olyan volt, amilyen: indulatos, szenvedélyes, türelmetlen, hisztériás. – Nem kívánom Babarczi Eszternek, hogy meggyőződjön az ilyen embertípusok valóságos létéről. Én a családomban, a közvetlen környezetemben számtalanszor meggyőződtem e típus létéről! Ha nem győződtem volna meg, talán én sem hinnék Petőfi természetének valóságában, én is szerepnek tartanám *„felháborodásának bevét”*. – De ha így volna, akkor sem tudnám túltenni magam a minimum 2500 éves dilemmán: mi az ember? Miben különbözik a másik embertől, mi teszi másokkal összetéveszthetetlen, egyszeri létezővé? Platon (s utána 2200 évig szinte mindenki) azt tartotta, hogy az ember kemény magja a lélek, Kant azt mondta, hogy ez az emberi belső nem más, mint a jónak és rossznak a tudása, a velünk született erkölcsi érzék. Schopenhauer szerint az emberi lényeg az akarat, az élet akarása, Nietzsche szerint a hatalom akarása. Freud az ösztön-ént, az „*es*”-t nevezte a legrégebb és leginkább meghatározó lelki tartománynak, s a strukturalisták az emberi szellem tudattalan aktivitását tartották a végső, tovább nem bontható struktúrának. A mai, posztmodern szerep-hívők elegánsan túteszik magukat a két és fél ezer éves dilemmán: szerintük nincs emberi lényeg, csak szerep van. Valójában: amit nem tudnak megmagyarázni, arra egyszerűen rámondják, hogy nincs. – De jó: szerep az életünk. Csakhogy ezzel még semmit sem mondtunk. A fő kérdés továbbra is kérdés marad: ki vagy mi választja ki számunkra ezt vagy azt a szerepet, és miért azt választja, amelyiket választja? Miért választ Madách és Petőfi, két azonos korban élő magyar költő, két ugyanabban a hónapban és ugyanabban az évben született ember magának annyira radikálisan más szerepet, más esztétikai és gondolati scénériát? Ezt mondja meg nekem Babarczi Eszter! (De lehetőleg úgy, hogy ne keverje össze az okot és az okozatot, a választót és a választott szerepet, az emberi szellem tudattalan aktivitását, azaz a megmagyarázhatatlan akaratot és a szocializációt.)

Január 15. Csiki Laci Márkházára invitál, a hétvégi házába. Márkháza kis falu a Mátra alatt, Pásztóhoz közel, néhány kilométerre attól a Tártól, ahol 1948 és 1950 között iskolába jártam. Én nem felejtetem el a márkházi tót osztálytársaimat és a „tari bicskásokat”, de ők valószínűleg már elfeledtek engem, a „kis tótot”: osztálytársaim engem is úgy hívtak, mint a Márkházáról a tari iskolába bejáró szlovák gyerekeket, pedig akkoriban még három szót sem igen tudtam szlovákul, hiszen pontosan azért tanultam Magyarországon, mert nálunk, Szlovákiában nem voltak magyar iskolák, én pedig csak magyarul tudtam. A múltkoriban a máig Taron lakó unokanővérem „felkínált” az ottani önkormányzat elnökének, hogy szívesen elmennék író-olvasó találkozóra hozzájuk, ha meghívnának, s az elnök azt válaszolta neki: „és ki az a T. Á.?” Ha Márkházára elmennék, felkereshetném az egykori tari osztálytársaimat is, azok talán még tudják, „ki az a T. Á.” – De hát hogyan menjek én Márkházára és Tarra, mikor lassan már a városba bemennem is leküzdhetet-

len feladat lesz. Annyira gyötörnek a bélgyörcseim, hogy nemsokára már csak hordozható vécével közlekedhetek, mint a Mount Everest hegymászói. (A környezetvédők ugyanis szóvátették: micsoda dolog az, csak úgy a világ tetejére szarn..., pardon: ürítkezni! Azóta a hegymászók mobil vécékkel a hátukon másszák a sziklafalakat. Meg azt is olvastam valahol, hogy a béna Couthon *anno* kerekesszéken rohagált a Conventbe a Saint-Honoré utcán át, hogy onnan aztán az embereket vérpadra küldje, s hogy a székébe vécé is volt applikálva. Azaz elképzelhető, hogy a Conent egyik-másik halálos ítéletét ürítés közben írta alá.)

Nincs lehetetlen, csak akarni kell a dolgokat: a világ akarát.

És képzet. Mondá Schopenhauer.

Süt a nap. Tegnap fogorvosnál voltam, kifelé jövet egy vakot láttam a nagy üvegajtónál tétovázni, kivezettem az utcára, közben beszélgettünk. Meglepett, milyen öntudatosan, magabiztosan nyilatkozzat a világ dolgairól. Semmi alacsonyabbrendűségi érzés, semmi szorongás nem volt benne. Kérdezem tőle, érzi-e, hogy süt a nap. Persze, mondja, érzi, hogy vidámabbak, segítőkészebbek, beszédesebbek az emberek. Neki tehát ilyen képzet van a napsütésről. De lehet, hogy a látók napsütés-képzet is csak valami közvetett dolog, s a napfény valójában nem más, mint mondjuk az Isten mosolya.

S láss csodát, Isten mosolyában én is máris vidámabb vagyok: a bélgyörcsöm csak az én képzetem, én tulajdonképpen egy egészséges fickó vagyok.

Csöngetnek, két fiatal lány áll az ajtóban, aláírásokat gyűtenek egy kérdőívre „A családért, a házastársi hűségért!” mozgalom számára. E., a feleségem persze lelkesen aláírja a papírjukat. Föl is kell egymást köszöntenünk, a lányok egy közös kis pohárkából ribizlibort itatnak velünk. A szertartás után kinézek a kukucskálon, hogy a szomszédék is aláírják-e a papírt, erre E. megvádol, hogy a szomszéd fiatalasszonyt lesem. Úgy összeveszünk, hogy fröcsköl a számból az epe.

Nesze neked, házastársi hűség, nesze neked, napsütés, nesze neked, szerep, akarát, képzet!

Január 16. Mintha Megyesi Gusztáv a vállamon át beleolvasott volna a naplómba! Azt írja az *Ésben*, hogy „*egy idő után tényleg belebűlyül az ember (mármint a pénzért vállalt szerepekbe, T. Á.), s csakugyan elveszül minden mértéket, s öt-hat millióért még bukfencet is vet a nyugdíjpénztár előtt..., legfeljebb van néhány örült, akiknek ehhez nincs gyomra, nem adja oda magát, s az istennek sem akar bukfencet vetni*”. Azaz mégiscsak van az emberben valami a szerepen túl is, valami, ami nem képes a szerepekhez alakulni, hanem éppen fordítva: a szerepet alakítja magához. S ez a valami adva van, s régebben valószínűleg ezt a valamit nevezték személyiségnek vagy egyéniségnek, esetenként egyszerűen *érmek*. Megyesi sajátos szóhasználattal *gyomomak* nevezi, s ez a dolgon nem sokat változtat, csak jelzi, hogy itt az ideje pontosítani a fogalmat, hogy az *egyéniesség, személyiség, én* stb. szók talán már nem fejezik ki maradéktalanul a szóbanforgó erkölcsi invarianciát. – Emlekszünk még József Attilára? „*Mért legyek én tisztességes, kiterítenek úgy is! / Mért ne legyek tisztességes? Kiterítenek úgy is.*” És Shakespeare-re? A halál tudata „...*be-lőlünk mind gyávát csinál*”. És Heideggerre? „*A halállal a jelenvalólét a maga leg-sajátabb létképességében áll küszöbön önmaga számára*”. (Ez utóbbi megfogalma-

zás kicsit komikus, de a tartalma egyáltalán nem az.) Mindhárom erkölcsformulának a halál a meghatározó eleme. Azaz: a halál a végső struktúránk. Az élet lehet szerep, de a halálban azonosak vagyunk önmagunkkal. S feltehetően a szerepeket is a halálunkhoz válogatjuk. Pontosabban: aki együtt tud élni a halál tudatával, az megengedheti magának a tisztességet is (így is, úgy is kiterítene!). Ez a halál-meghatározta legsajátabb létképességünk, a természetünk csak akkor lazul föl, s leszünk képesek bármilyen szerepre (még bukfcencvetésre is), ha a végső struktúránkat kibagatellizáljuk az életünkből, ha nem a halálunkkal szemben élünk, s megszállottnak, őrülnék tartjuk azt, aki az életét is kockára téve „játssza” a halálához vállalt szerepeit (vö. Petőfi!). – Sötét vizekre eveztem, Megyesi Gusztáv jóval lazábbra veszi a figurát, a jelzett írásában Vitray Tamáson derül, aki az egyik riportjában hajlandó volt a nyugdíjpénztárt reklámozni (azaz bukfcencet vetni). Csak a befejező mondataiban komorodik el megint véglegesen (mármint Megyesi): „*Ám ők* (ti. akik nem hajlandók bukfcencet vetni, természetükhöz nem illő szerepet játszani, T. Á.) *oly kevesen vannak, hogy nem bontanak törvényt, sőt előbb-utóbb az elmeegógyintézeti szakrendelésen találják magukat, s a fenekük kilóg a nadrágból*”. – A diagnózis pontos, csak abban nem vagyok biztos, hogy ezek a legsajátabb létképességgel megvert szerencsétlenek kevesen vannak. Inkább, azt hiszem, csak úgy fordult a társadalom (a magyar különösen), hogy a József Attila-i „tisztességesek” nagyon távol kerültek a hatalomtól, a hangadóktól, s hogy igen: egyenesen a paranoia pozíciójába taszítottak.

Január 19. Semmi nincs a nyelvben, ami előbb ne lett volna a külső világban – mondják a realisták. Semmi, csak a nyelv maga – mondják a posztmoderneket.

Január 22. Tegnap felavatták a Magyar Kulturális Intézet új épületét. Budapest először teljesen új Intézet-házat tervezett, a Duna partra, már ki is volt mérve a helye, de a szándék a szlovák nemzeti vonal olyan erős ellenállásába ütközött, hogy a magyar fél meghátrált. (A nemzetiek logikája: egy talpalatnyi földet se a magyaroknak! Főleg nem olyan reprezentatív helyen, mint a Duna-part. Száz méterre az egykori Mária-Terézia-szobor helyétől s a Nemzeti Színháztól.) Budapest végül elfogadta a Védőcölöp u. 54-et, azt a régi, patinás épületet, amelyben eddig a magyar nagykövetség székel (a nagykövetség leköltözött a Nyerges utcába). Az avató ünnepség része volt az Irodalmi Társalgó műsora is, amelynek a vendégei ezúttal Esterházy Péter, Grendel Lajos és Pavol Vilikovsk (szlovák író) voltak, a közönség soraiban meg ott ült Mészöly Miklós és Polcz Alain is. A téma pedig *Közép-Európa és a Nő* lett volna, de a beszélgetés és a vita meglehetősen laposra sikeredett. „*Akadémiák locsogása*” – hol olvastam vajon e verssort? Azt hiszem, egy Nagy Gazi-költeményben. A Kékgolyó vendéglőben folytattuk a „társalgást”, de ott sem okosodtunk meg. Esterházy lemondta az Avantgárd Konferenciánkon való részvételét, az avantgárd Cselényi Laci nagy szomorúságára. A „Péterek” Pétere kárpótlásul megígérte neki, hogy „1 könyv”-et ír róla az *És*-be.

Január 26. A ma esti olvasmányom Krúdy Gyula és Georges Perec. Ez utóbbi „W” nevű szigete (ez a könyve címe is: *W*) olyan dimenzió, mint a mai magyar irodalom egyik jelentős iskolája, ugyanis ez is a sport kulcsával nyitható: „*Fortius, alti-*

us, citius”, erősebben, magasabbra, gyorsabban. A szerző meg akarja írni a gyermekkorát, de „A fogódzók hiánya jellemzi azt az időszakot: az emlékek a semmi-
ből kiragadott életdarabkák. Semmi nem rögzíti, semmi nem borgonyozza le őket. Majdnem semmi nem hitelesíti őket. Nincs kronológiájuk, legfeljebb az, amelyet idő
járával önkényesen magam állapítottam meg: csak telt-múlt az idő... Nem volt kez-
det és vég. Nem volt múlt és bosszú időn át nem volt jövő sem.” Ezt az időn és téren
túli gyermekkori melaszt (Hitler neve azért kellőképpen a második világháború
közvetlen előzményeihez rögzíti az életdarabkákat) a szerző úgy próbálja valami
felfogható, értelmezhető patternné szervezni, hogy beiktat a szövegébe egy „tizen-
három éves korában kitalált történetet... egy kizárólag sporttal foglalkozó társada-
lom életéről egy tüzföldi kis szigeten”, s ebben megmutatja, „a Sport miként kormá-
nyozza W.-t, hogyan alakította át minden részletében a társadalmi viszonyokat és
az egyéni törekvéseket”, s hogyan vezet ez a sport-lényegűség törvényszerűen a
„büntetőláborok struktúrájához”, ahol „nincs munka, hanem sport van, és elégte-
len élelmezés. A foglyok nagy többsége nem dolgozik, mégpedig azért nem, mert a
legkeményebb munka is dekkolásnak minősül... A téglalap alakú kis betonudvaron
minden sport: korbáccsal hajják körbe az embereket, órákon át, megállás nélkül
kell futniuk; békaügetés: a lemaradókat, az SS-ek homéroszi kacajától kísérvé, be-
hajigálják a vízmedencébe (ti. hogy tisztálkodjanak meg, T. Á.); vég nélkül gyako-
rollatják a törpejárást; gyorsan... még gyorsabban...”. Nem állítom, hogy a sportból
mint narrációból Perec csinált divatot, főleg a magyar irodalmat tekintve nem állít-
hatom ezt, hisz Mészöly Miklós „sportregénye”, *Az atléta halála* csaknem tíz évvel
megelőzte a W-t, de azt látom, hogy a feltehető archetipusokban még erősen mű-
ködött a sport halál- és erőszakközelsége, ezzel szemben a követők műveiben
(Esterházy Pétertől Darvasi Lászlón keresztül Kukorelly Endréig) a sportnak ez a
hagyományos „tragikus” szemlélete már nincs vagy csak nagyon megszelídítve van
jelen. Azt is mondhatnám, a mai sport-szépprózánk afféle posztmodern biedermeier.
Ez a két fogalom (posztmodern és biedermeier) pedig valahogy nem illik ösz-
sze. – Krúdy Gyula emlékező impresszionizmusa és a biedermeier már inkább. A
biedermeier család boldogságát megrajzolni senki úgy nem tudta, mint Krúdy. „...
odabent boldog családok élnek, tyúklevessel táplált férjek ölelik a fehér bőrű, jó sza-
gú feleségüket, a gyermekek angyallal álmodnak...”, vízionál Rezeda Kázmér a bu-
dai havas utcákat járva. (*Utazások a vörös postakocsin*). Ugyanez a Rezeda Alvin-
czy Eduárddal szemben így védi a „rendes” (biedermeier) embert: „Az élet egy
rendkívüli esemény. Szent Ágoston módjára kell élni. A fiataloságot utonállással,
nők elcsábításával és fülönfüggők rablásával tölti a rendes ember, míg csontjai
roggyanásával igyekszik bejutni a szentek koszorújába. Az én ideálom Szent Ágos-
ton. Csak azzal nem vagyok tisztában, vajon fiatal ember vagyok még?” Maga Krú-
dy persze egyszerre szerette a fiatal nőket, a fülönfüggőket és a tyúklevest. Termé-
szete szerint utonálló volt, szeretett volna azonban boldog családapa lenni. S mivel
a lehetetlent akarta, ötvenéves korában szélütés érte és rá öt évvel meghalt. Sport
mindenesetre a *Vörös postakocsin* is van: Alvinczy Eduard alias Szemere Miklós
is lóversenyeket, sportegyleteket szervez.

Január 29. Végre megjött az igazi demokrácia: nagy pelyhekben hull a hó, s összehétkíti az ellentéteket. (Érdekes, nálunk, otthon, Palórcországban sohasem hallottam, hogy „hull a hó”, csak azt, hogy esik vagy szakad. S most simán leírtam, hogy *hull*. Mert valóban hull és nem esik. Ahogy a Krúdy-könyvekben szokott.) Ezen a télen az első hó. Január 29-én, tehát meglehetősen későn. Mint a közép-európai történelemben minden. De jobb későn, mint soha. Itt, Pozsonyban és most inkább már a *soba* járja. Nem emlékszem rá, mikor volt kiadós, szép tél. Nagy, puha havakkal és jeges folyókkal. – Szóval kinn lassan demokratikusan egyenlő fehér lesz minden.

Néhány hét, és Grendel Lajos ötvenéves. Fiatal ember. Mit fiatal!, hozzám képest egyenesen kölyök. (Valamelyik nap Krúdyról, Krúdy betegségeiről beszélgettünk Lajossal. Mondtam neki, hogy vigyázzon, az ötven év veszélyes kor: a vágyak még fiatalok, de a képességek már kezdenek öregedni. Krúdy is éppen ötvenéves volt, mikor szélütés érte. De: nézem a nagy elődnek a halála előtti képét: ősz, megtört, hózenitragéres férfi. Lajos meg pirosposzsgás Epikurosz.) A tanszéken készülünk a fél száz éves Lajosunk köszöntésére. Próbálgatom lélekben, hogy mit mondok majd kedvest s szépet neki. Talán az időkezeléséről valamit. Valami olyasmit, hogy amint minden igazi prózaírónak, neki is az idő a legtartósabb és legsúlyosabb témája. Az idő múlását, az öregséget mindenki átkozza, de nincs nagyobb csodája az életnek, mint éppen az idő múlásának, a változásnak a megtapasztalása. Ebből a tapasztalásból ki vannak zárva az állatok, a gyerekek, az örültek és a fiatalok. Grendel viszont, úgy tűnik, már húszéves korában is ötvenéves volt, mert az első közölt elbeszélésének, *A teniszlabdának* is az idő a témája (tudom, mert én hoztam le az *Irodalmi Szemlében*, valamikor 1970-ben). Neki már fiatal korában megadatott az idő múlásának a tapasztalata. A máig legjelentősebb műve, a tulajdonképpeni debut-je, az *Éleslövészet-Galeri-Áttételek* című trilógia is az idő múlásáról, az eltűnt és örökké jelenlevő időről szól. E. M. Forster írja, hogy minden regényben ketyeg egy óra. De vannak regényírók, akik elrejtik szövegeikben az órát, mások darabokra szedik, s úgy ássák el valahová. Grendel óragyáros: minden írása, sőt minden szereplője számára külön órát gyárt.

Január 30. Miben hisztek, ti, makacs öngyilkosok?! Abban talán, hogy nincsen túlvilág, hogy egy darab kötéllel, egy golyóval, néhány tablettával véget tudtok vetni a szenvedéseiteknek? Bár igazatok lenne, de én nem hiszek az „igazatokban”. Én attól rettegek, hogy van túlvilág, hogy nincs „vég”, hogy nem lehet véget vetni az evilági gyötrelmeinknek, mert valamilyen más formában a halálunk után is tovább élünk, s valamiféle más májban, más gyomorban, más vesében ugyan, de gyötrelmeink is tovább működnek. – Márai valószínűleg nem volt hülozoista, nem hitt a halál utáni tovább élésünkben, a szerves és szervetlen élet azonos szenvedésében. Furkó Zoltán *Márai Sándor üzenete* című könyvében lapozgatok. (A szerző nemrég itt volt nálam, személyesen, tőle kaptam a művét.) A könyv bevezetőjében áll: Márai „... mindenkit túlélve, egyedül a messi idegenben várta, hívta a megváltó halált...”, ... az aggkor szenvedéseit nem tudta tovább elviselni, pontot tett egy nagy élet... végére”. A nagy író azt hitte, ki lehet szállni „a tenger fájdalom ellen, s fegy-

vert ragadva”, véget lehet neki vetni. Umberto Eco más véleményen van, azt írja: „A nem hívők erkölce is lehet *laikus vallásosság*, amely élvezhető a halál utáni egyfajta élet feltételezéséhez... Valahol a világűr mélységeiben lehet valami, amit megélt életünk elemei alkotnak, emlékek, gyötrő lelkiismeretfurdalások, szenvedélyek és szerelmek”. – És szenvedések, teszem hozzá én.

Általában naponta négy órát, mégpedig úgy 13.00 és 17.00 óra között, az emésztés legintenzívebb szakaszában gyötrődöm. Mi ez a négy óra ahhoz az örökkévalósághoz képest, amelyben talán a fűvek, fák és kövek is egyfolytában átkozódnak (csak nem értjük a nyelvüket, fájdalmukat), s az egész kurva létezés fogak csikorogtása, s hiába halunk meg, a fogunk csikorog tovább.

De hátha éppen a szenvedés a lét mélysége?! A modern ember még ha szenved is, elhazudja. Nem mélységében, vertikálisan, hanem horizontalitásában akarja megélni a létet: örökké akar élni. Következésképpen kilencven év alatt sem él annyit, mint amennyit mondjuk a huszonhét éves korában lefejezett Saint-Just élt. (Döbbenetes egyébként, hogy Petőfi is csaknem pontosan annyi idős, mikor meggyilkolják, mint Saint-Just, a példakép.) Egy arab közmondásként több az egy nap, ha oroszládként éltük meg, mint a száz év, ha patkányként lapítottuk át.

Kidőlnek mellőlem a tárgyak is, miért épp az ember lenne hát állandó létező a mindenségben? De azért nagyon lehet szeretni a szolgáló eszközöket! Van egy fehér nyelvű késem, legalább tíz éve megvan, azzal szoktam reggelizni. Valamelyik nap kettétört a nyele (műanyag), nincs szívem eldobni, így, csonka nyéllel szerencsétlenkedem vele tovább. Reggelinél mindig úgy érzem: búcsúzik tőlem.

S megint Krúdy. Ahogy Rezeda Kázmérék a nagy télben a felső-magyarországi Medveházára indulnak Budapestről, Alvinczy Eduárd vörös postakocsiján, s közben megállnak egy-egy borospincében – mindez nagyon ismerős. Mintha Alvinczyban a mindig elegáns Monoszlóy Dezsőre, Rezedában az operaénekes Kovács Lajosra (a „Grófra”), egykori barátaimra (vagy akár magamra) ismernék. (Legutóbb Monoszlóy badacsonyi borospincéjében mulattunk ebben a felállásban. De akkor nyár volt, és még fiatal voltam és egészséges.) Vannak persze téli krúdys emlékeim is. A nyitrai korszakom, tanárkodásom borospincéi érdekes módon behavazva, téli díszletek között jelennek meg emlékeimben. Mennyit birkóztam ott, a Zobor hegy meg a Sóllyom domb oldalában, friss havakban, szép lányokkal, asszonyokkal, mulattam füstös borospincékben! És mi lett belőlem?! Bölcselkedő, moralizáló vén ember, aki többnyire már csak az általánosban tanyázik, a konkrétúra, a történetre csak emlékszik, de még az emlékeit is csak mások emlékein keresztül, idegen könyvekből tudja felidézni.

Január 31. Rezeda Kázmér Ungvárott a Berzenczey-féle pince előtt így bölcselkedik: „... meghatott téli éjszaka volt... Ez volt az az idő, midőn az ember megérezheti, milyen lesz másvilági élete, talán egy behavazott fészület képében fog állani az út mentén, vagy pókbálós ablak lesz egy elhagyott istállón, ahol legfelsőbb egy bűn-

be esett cselédlány szüli meg magzatát.” – Hát így! Haláloed után te, fordulok magamhoz elkeseredetten, valószínűleg egy pókhálós ablakú falusi árnyékszék leszel. Budi. S az idők végezetéig hullnak beléd a nagy, feketére aszalódott paraszt excrementumok, vagy frecseg a sültök-sárga, csomós-folyékony mustár. S egyetlen szórakozásod az lesz, hogy a faülőkédre hullott, tavalyi döglött legyekkel próbálsz beszélgetni. A bűz, a bomlás, a rothadás metanyelvén.

O, tempora, o, mores! Ó, posztmodern idők, ó, posztmodern erkölcsök! Indulatok és szenvedélyek nélkül, azaz „értelenül” élni! Hol vagyunk mi, hol vagyok én már Lear király dühétől, akinek még esetségében is maradt ereje szembeszállni az elemekkel:

“Csatában

*A bösz elemmel; idézi a vihart
A földet a tengerbe sújtani
Vagy örvényző hulámmal a világot
Borítani el, hogy változzék meg arca,
Vagy véget érjen. Tépi fehér haját,
Mit vak dühében felkap s kerget a szél,
Hogy semmivé tegye. Emberi
Csekély világában megvetni küzd
A zápor és szél visszás harcait.”*

Nekünk már az elemekkel sem szabad szembeszállnunk, ügyelnünk kell, hogy el ne pusztítsuk a természetet, mert vele együtt mi is elpusztulunk: elérkeztünk az idő falához. Meg kell hunyázkodnunk, hogy élhessünk még kicsit. (Ó, tempora!, micsoda közhelyek! Hagyom az egészet a fenébe! Oda akartam kifuttatni a gondolatot, hogy Rezeda Kázmér az *Őszi vörös postakocsi* végén buddhistává lesz, a nirvána érdekében lemond sorsa alakításáról, s tkp. vele ér véget a magyar küzdő hősök sora. De már nincs türelmem és erőm a Lear- és a Rezeda-pontot összekapcsolni, a kettő közét életanyaggal kitölteni.)

(folytatjuk)